

Araştırmacı Abdüsselam Soylu

Diyanet İşleri Başkanlığı.
Presidency of Religious Affairs.
Ankara, TÜRKİYE
a.porsnok@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0218-7369>
<https://ror.org/007x4cq57>

Kur'an Kıssalarının Temel Amaçları

The Main Purposes of Qur'an Stories

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 24 Ocak 2024 / 24 January 2024
Kabul Tarihi / Date Accepted: 09 Mayıs 2024 / 09 May 2024
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2024 / 30 June 2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf | Citation

Soylu, Abdüsselam. "Kur'an Kıssalarının Temel Amaçları". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 6 (Haziran 2024), 1-17.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Tarafli Körleme
Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.
*This article has been scanned by Turnitin.
No plagiarism detected.*

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Abdüsselam SOYLU).

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.
Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.
Yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi
Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Öz

Bu çalışma Kur'an'da geniş pasajlar şeklinde yer alan kıssaların temel amaçlarını tespit etmeye yöneliktir. Kıssaların en önemli amacı insanların ibret alıp hidayete ulaşmalarını sağlamaktır. Bunun yanında kıssalar, İslam dininin ve getirdiği ilkelerin türedi olmadığını ortaya koymakta, Hz. Muhammed'in mesajının önceki peygamberlerin getirdiği mesajın devamı olduğunu ispatlamaktadır. Kıssalar, geçmişini anlatıp şimdiki ve geleceği uyarma amacını taşımakta, iman ve küfür arasındaki bitmeyen mücadelenin kısa ve özlü tarihini sunmakta ve bu mücadelede her devirde yaşayan insan modelinin aslında aynı olduğuna dikkat çekmektedir. Allah'ın varlığı, birliği ve kudretini zihinlere yerleştiren kıssalar, geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin durumuna vakıf olmadığı halde bunları insanlara vahiy yoluyla anlatan Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunun delilidir. Amacımız, çeşitli eserlerde dağınık bir şekilde bulunan Kur'an kıssalarının temel amaçlarını izah etmek ve Kur'an'da kıssaların neden bu kadar yer aldığı ile ilgili fikir vermeye çalışmaktır. Bunu yaparken öncelikli kaynağımız Kur'an-ı Kerim olmuş, ihtiyaç duyduğumuz yerde tefsir ve siyer kaynaklarında yer alan rivayet malzemesi kullanılmıştır. Ayrıca son dönemde kaleme alınmış kitap ve makalelere müracaat edilmiştir. Konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak için Kur'an kıssalarının temel amaçları maddeler halinde sıralanmıştır. Çalışmada kıssaların öğüt vermek ve ibret almak yanında daha birçok amacı ihtiva ettiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur'an, Ayet, Kıssa, Amaç, Mesaj, Peygamber.

The Main Purposes of Qur'an Stories

Abstract

This study seeks to identify the primary objectives of the narratives found in extensive passages of the Qur'an. These narratives primarily serve to guide and enlighten individuals. Moreover, they demonstrate that Islam and its principles are not new phenomena but rather a continuation of the teachings of previous prophets. The narratives aim to recount historical events, and to take a consideration for present and future generations. These narratives also provide a brief history of the ongoing struggle between belief and disbelief, and emphasize the consistent nature of human behavior in this struggle through different ages. By emphasizing the existence, unity, and omnipotence of Allah, these narratives provide evidence that Muhammad, who conveyed them through revelation without prior knowledge of past prophets and communities, is indeed the Messenger of Allah. This study aims to explain the main purposes of these Qur'anic narratives, which are dispersed throughout various works, and to explore why narratives are so prevalent in the Qur'an. The Qur'an functions as the primary source for this study, supplemented by narrative materials from classical tafsir and sirah sources, as well as modern literature. The main objectives of the Qur'anic narratives are presented in bullet points for clarity. The study reveals that, these narratives serve various other purposes in addition to its offering of advice and lessons.

Keywords: Qira'at, Tafsir, Qur'an, Verse, Story, Purpose, Message, Prophet.

Giriş

İnsanlık tarihi Allah insan iletişimi ile başlamıştır. Allah, rahmetinin bir tecellisi olarak¹ her millete kendi içlerinden,² kendileri gibi konuşan³ uyarıcı ve müjdecisi olan,⁴ kavimlerini Allah'a kulluk etmeye ve azgınlıktan kaçınmaya çağırarak,⁵ görevi sadece tebliğ olan,⁶ Allah'ın izniyle vahiy alan⁷ ve kendisinin seçtiği⁸ peygamberler göndermiştir. Allah uyarıcı göndermediği hiçbir millete azap etmeyeceğini vaat etmiş,⁹ geçmiş her ümmet içinde de mutlaka bir uyarıcı bulunduğunu

¹ Duhân 44/6.

² A'râf 7/35.

³ İbrâhim 14/4.

⁴ En'âm 6/48; Kehf 18/56.

⁵ Nahl 16/36.

⁶ Nahl 16/35.

⁷ Ra'd 13/38.

⁸ Hac 22/75; Mümin 40/15.

⁹ İsrâ 17/15.

bildirmiştir.¹⁰ Her peygamberin en temel daveti ve ortak noktası tevhit olmuş¹¹ ve bu peygamberlerin haberleri Kur'an'da 'üsve-i hasene' olacak tarzda anlatılmıştır.

"Kıssa" ya da aynı anlama gelen "kasas" mastarı, 'k-s-s' (ق-ص-ص) kökünden türemiştir ve çoğulu 'el-kıساس' (القِصَص) dur. İsim formu olan 'el-kassu' (القَصُّ), 'bir kimsenin izini sürmek, izi takip etmek ve kesmek¹² gibi manaları ihtiva eder. "Kıssa" kelimesinin içerdiği bu anlamlar, kıssa türü hikâyede olayın adım adım izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olması ile doğru ve gerçekçi olması niteliklerini ön plana çıkarmaktadır. "Kıssa" kelimesi, mutlak olarak 'haber' anlamında da kullanılmıştır.¹³

Kur'an'da kıssa kelimesi geçmez. Ancak 'el-kasas' (القِصَص)¹⁴ ile birlikte aynı kökten türeyen fiiller çokça kullanılmıştır.¹⁵ Kur'anî bir anlatım tarzı olarak düşündüğümüzde kıssa, tarihin bir döneminde yaşamış önceki peygamberler ve toplumların hayat kesitleriyle ilgili olayların, insanların ibret almalarını ve hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla çoğunlukla zaman ve mekândan soyutlanmış bir tarzda Kur'an'da anlatılmasıdır.¹⁶ Kur'an Kıssaları/Kasas'ı-Kur'ân, Kur'an'ın 'mübîn' yani açık ve açıklayıcı vasfını izhar eden bölümlerini oluşturmaktadır.

Kıssa, anlatılan bir konunun en canlı ve somut kısmıdır. Yani en çok dikkat çeken ve görünen bölümüdür. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa başta olmak üzere pek çok peygamberin kıssasına genişçe yer verilmiştir. Kur'an'ın büyük bir bölümünü oluşturan kıssaların Kur'an'ın ne kadar bir yekûnunu ihtiva ettiği ile ilgili farklı görüşler vardır. Bu görüşlerin ortaya koyduğu oran aralığı dörtte üç ile dörtte bir arasında değişmektedir.¹⁷ Bu farkın temel sebebi bazı âlimlerin kıssanın anlamını geniş tutmaları; diğer bazılarının ise bu konuda çerçeveyi dar tutmuş olmalarıdır. Ancak bu görüş sahiplerinin tümünün kabul ettiği husus, Kur'an'ı Kerim'in önemli bir bölümünün kıssalardan oluştuğudur.¹⁸ Farklı görüşler olmakla birlikte Kur'an kıssaları alimler tarafından genelde, peygamber kıssaları,¹⁹ peygamber olup olmadıkları sabit olmayan kimselerle ve tarihte ne zaman ve nerede yaşandığı bilinmeyen geçmiş olaylarla

¹⁰ Yûnus 10/47; Fâtır 35/24; Ra'd 13/7.

¹¹ Enbiyâ 21/25; Zuhuruf 43/45; Nahl 16/36; A'râf 7/59, 65, 73, 85; Hûd 11/26, 84.

¹² İsmâ'il b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh tâcü'l-Lüğat-i ve Sihâhu'l-Arebiyye*, ed. Ahmed Abdülgafur Attar (Beyrut: Dâru'l-İlm, 1987), 1051-1052; Râgıb İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, ed. Muhammed Seyyid el-Keylânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 404; Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1414), 7/73-75; Muhammed b. Yâ'kub Fîruzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, ed. Mekteb Tahkîkû't-Turâs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 627.

¹³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 7/73.

¹⁴ Âl-i İmrân 3/62; A'râf 7/176; Yûsuf 12/3; Kasas 28/25.

¹⁵ Bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.), 546; Cevherî, *es-Sihâh tâcü'l-Lüğat-i ve Sihâhu'l-Arebiyye*, 1051; İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, 404; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 7/74; Fîruzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 627.

¹⁶ İsmail Cerahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yayınları, 1971), 167-168; Bayraktar Bayraklı, "Kur'an-ı Kerim'de Öğretim Kavramı ve Vahiy", *Diyanet İlmî Dergi* 27/4 (1991), 165; Mennâ' el-Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1998), 2; Ali Sayı, "Kur'an'da Kıssa Kavramı Üzerine", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 145; Şehmuz Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2003), 73; Fehd b. Abdurrahmân b. Süleymân Rûmî, *Dirâsât fî ulumi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Riyad: Merkez Tefsîr lî'd-Dirâsêti'l-Kurâniyye, 2005), 203.

¹⁷ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 129; Mustafa Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti* (İstanbul: Kuramer Yay, 2017), 16; Ömer Faruk Yavuz, "Kur'an'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak 'Kıssa'nın Rolü'", *Milel Ve Nihal, İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2009), 120.

¹⁸ Tahsin Görgün, *Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine* (Ankara: Fecr Yayınları, 1998), 20; Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 129.

¹⁹ Hz. Nûh, İbrahim, Musa, İsa ve diğer peygamberlerin kıssaları gibi.

ilgili kıssalar²⁰ ve Peygamberimiz zamanında yaşanmış olaylarla ilgili kıssalar²¹ olmak üzere üç kısımda değerlendirilmiştir.²² Kur'an nazil olurken Hz. Peygamber'in hayatının ve nübüvvetinin safhalarına ait olup Kur'an'ın bize bildirdiği vakıaların da bu gruba dâhil edilmesi gerektiğini düşünenler vardır. Çünkü Kur'an'da genişçe bir bölümü kapsayan bu olaylar artık tarihi nitelik kazanmıştır.²³ Ayrıca Kur'an, nasıl ki geçmiş dönemlerde yaşamış peygamberlerin hayat hikâyelerini kıssa olarak isimlendirmişse, Hz. Peygamber'in (sav) hayatından ve gazvelerinden bahseden ayetler de peygamber sonrası muhataplar için bir kıssa niteliği taşımaktadır.²⁴ Kur'an'ın değindiği konulara ilişkin olarak yapılan bir hesaplama göre Hz. Muhammed'in (sav) hayatı yani sîreti ile ilgili olan ayetler toplamda 125 sayfa kadardır. Bu durum Kur'an'ın % 15.1 ne tekabül eder.²⁵

Her anlamlı söz ve metin gibi, hikmetli bir hitap ve kitap olan Kur'an ayetlerinin lafzî manalarının ötesinde bir de maksatları vardır. Bir başka ifadeyle, ayetlerin, bir söyledikleri bir de söylemek istedikleri vardır. Mesaj yüklü bir söz olarak Kur'an'ın söylediğine takılı kalıp, söylemek istediğine ilgi göstermemek, Kur'an'ın mesajından yeterli derecede istifade edememeyi, hatta mesajını büsbütün yanlış anlamayı intaç etme tehlikesiyle maluldür. Şu halde Kur'an kıssalarını doğru anlamak, bunların maksatlarını doğru anlamakla mümkün olacaktır.²⁶ Kur'an kıssalarının temel amaçlarını kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür: Hz. Peygamber'i ve müminleri teselli etmek, irade ve azimlerini bilemek, Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlamak, muhatapları düşündürmek ve ibret almalarını sağlamak, insanlık tarihi boyunca gönderilen peygamberlerin aynı davayı tebliğ ettiklerini, yani İslam'ın evrenselliğini ortaya koymak, ilahi dinlerin esasta bir olduğunu ve aynı kaynaktan geldiğini beyan etmek. Şimdi kıssaların en temel maksatlarını maddeler halinde izah etmeye çalışalım:

1. Kıssalar, İslam'ın Tarihi Bir Zemin ve Kökene Sahip Olduğunun Delilidir

Her büyük medeniyet veya din, kendi varlığını kadim bir tarihi geçmiş içerisinde sağlam bir konuma yerleştirmek ister ve sebep-i vücudunu açıklayabilecek tarihi bir zemin ve köken arar. Bu sebeple adına ister kıssa ister hikâye, destan ya da mitoloji denilsin, aslında geçmişe ait kıssalar anlatmak, medeniyetlerin ve dinlerin kendilerini ifade etme tarzlarından biri olmuştur.²⁷ İslam dini de kökleri geçmişte olan bir dindir. Kökler anlaşılmadan İslam'ı anlamak mümkün değildir. Kıssalar İslam mesajına tarihi bir temel kazandıran ve bunun kanıtı olan anlatımlardır. Kur'an, "De ki: Yeryüzünde dolaşın, gezin, inceleyin..."²⁸ şeklindeki ayetlerle tarihi bilgiler ve hatta

²⁰ Zülkarneyn, Meryem, Lokman, Ashâbu's-Sebt, Ashâbu'l-Kehf, Tâlût ve Câlût, Hz. Âdem'in iki oğlu ve bunun gibi kıssalar.

²¹ Bedir, Uhud, Hendek, Huneyn ve Tebuk Gazveleri, Hicret ve İsrâ' hadisesi bunlardan bazılarıdır.

²² Kur'an kıssalarının kategorize edilmesi ile alakalı bilgi için bkz. el-Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kurân*, 280; Rûmî, *Dirâsât fî ulumi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 207-208; Akbar Salehî, "İslâmî Eğitim ve Öğretimde Kur'an Kıssa ve Hikayelerinin Rolü", çev. Mustafa Kara, *Bartın Üni. İslami İlimler Fak 4/8* (2017), 185; Mustafa Öztürk, *Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar* (Ankara: Ankara Okulu Yay, 2019), 201-204.

²³ Sayı, "Kur'an'da Kıssa Kavramı Üzerine", 145. Sayı bakımından toplam 6236 ayetin 1787 tanesi (% 27,65) kıssalarla ilgili olmakla birlikte tüm çeşitleriyle değerlendirildiğinde yaklaşık olarak Kur'an'ın yarısı kıssalardan oluşur. Bkz. Mustafa Kara, "Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslami İlimler Dergisi 9/1* (2014), 93-94.

²⁴ Şaban Öz, *Kur'an'ın Peygamberi* (İstanbul: Endülüs yay, 2018), 18.

²⁵ Osman Eyüpoğlu, "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Petogojik Açıdan)", *Fecr Yay (XI. Kur'an Sempozyumu)*, (2009), 105.

²⁶ Mahmut Ay, *Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 83-84.

²⁷ Ay, *Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*, 34.

²⁸ Bkz. En'âm 6/11; Yûsuf 12/109; Neml 27/69; Ankebût 29/20; Rûm 30/42; Fâtır 35/9; Gâfir 40/21, 82; Muhammed 47/10.

arkeolojik kalıntılar üzerinden bizleri kıssaların kaynağına bizzat şahit olmamızı ısrarla istemektedir.²⁹ Kıssalar İslam'ın adeta kökleridir ve bu tarihsel arka plan göz ardı edildiği, iyi anlaşılması takdirde İslam'ın getirdiği ilkeler yeterince anlaşılacaktır. Kur'an bir tarih kitabı değildir ama tarihi hakikatleri delil getirerek onlarla örtüşen yeni mesajları sunmuştur. Bir düşünceyi ispat etmenin, doğruluğunu ortaya koymanın en temel yolu bu düşüncenin köklerine inmek, tarihi hakikatleri gün yüzüne çıkarmaktır. Kur'an bunu yapmıştır. Hz. Peygamber'in getirdiği mesajın yeni olmadığını, mesnedi olduğunu kıssalar üslubuyla ortaya koymuştur.

Kur'an'da tarihin önemine dikkat çeken birçok ayet-i kerime mevcuttur.³⁰ Mesela Fâtır suresinde, “*Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna bakmadılar mı?*”³¹ buyurularak dikkatlerimiz tarihin bir kesitinde yaşamış ve isyanları sebebiyle helak olmuş toplumlara çevrilmekte, tıpkı dünyayı çok seven o toplumlar gibi nihayetinde bizlerinde sonlu bir varlık olduğu hatırlatılmaktadır. Geçmiş ve geleceği ezeli ilmiyle bilen Allah (cc), Kur'an'da insanlığın sosyal yapısı ile ilgili hayatını idare eden ve insanlığın hayatına hükmeden ve asla değişmeyen *sünnetullahı* açıklamaktadır.³² “*İşte (iyi veya kötü) günleri insanlar arasında (böyle) döndürür dururuz*”³³ ayetinden de anlaşıldığı üzere Allah (cc) insanlar arasında tarih boyunca zafer ve mağlubiyetleri, yükseliş ve düşüşleri döndürüp durmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'da anlatılan tarihi kıssalar bizlere kuru bir tarihi bilgi vermemektedir. Kıssalar, sonraki nesillerin, kendilerinden önce yaşayan ve aynı karakter özelliklerini taşıyan toplumların yaptıklarından ve başarılarına gelenlerden ibret almalarını istemektedir. Zira tarihin her devrinde yaşayan toplumların fitrattan gelen duyguları, davranışları ve karakterleri aynı olduğundan zaman değişse de hayatın içinde cereyan eden olaylar genelde tekrarlanmaktadır.³⁴

Kur'an, peygamberlerin ve Hz. Peygamber'in (sav) hayat hikâyelerinden ve kavimleriyle mücadelelerinden kesitler sunarken burada asıl olan şey geçmiş hikâyeye etmek değil, geçmiş üzerinden şimdiye mesajlar sunmaktır.³⁵ Kur'anî üslup, cereyan eden olayları meydana geldiği zaman ve mekân içinde yeniden hayat verip canlandırarak nakletmektedir. ‘Kasas’ lafzı Kur'an'da, peygamberlerin kavimleriyle olan hak-batıl, iman-küfür mücadelesi kapsamında kullanılan bir terimdir. Burada ki hedef, insanların unuttuğu ya da gafil oldukları bir kıssanın yeniden doğru bir şekilde anlatılması, ibret ve öğüt olması için insanların dikkatinin çekilmesidir.³⁶ İşte Kur'an'ın naklettiği tarihi olaylara ‘kasas’ ismini vermesi, bu mucizevi kıssalar üslubu içinde geçmiş haberleri kuru kuruya açıklamaktan veya olayları sadece arz etmekten ibaret olmadığı hikmetine dayanmaktadır.³⁷ Kaldı ki anlatılan bir kıssa ne kadar uzun olsa da onu okuyan veya dinleyenle kıssa arasındaki bağ, etkilenilen, öğüt alınan ve ders çıkarılan bölümdür. Kur'an, geçmiş haberlerin sadece bu noktalarını alıp idraklerimize sunmuştur.

²⁹ İdris Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri* (Ankara: Otto Yay, 1994), 20.

³⁰ Âl-i İmrân 3/137; En'âm 6/11; Yûsuf 12/109; Nahl 16/36; Hacc 22/46; Neml 27/69; Ankebût 29/20; Rûm 30/9,42; Fâtır 35/44; Mü'min 40/21, 82; Muhammed 47/10.

³¹ Fâtır 35/44.

³² Bkz. Ahzâb 33/62; İsrâ 17/77; Fetih 48/23.

³³ Âl-i İmrân 3/140.

³⁴ Kur'an'ın tarih anlayışı ve sünnetullah kavramı hakkında bilgi için bkz. Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 91-97.

³⁵ Fatma Asiye Şenat vd., *Tefsir (Surelerin Nüzul Sırasına Göre Analizi)*, ed. Ali Rıza Gül - Yunus Emre Gördük (İstanbul: Lisans Yay, 2019), 109.

³⁶ Abdülkerîm el-Hâtib, *el-Kasas'ul-Kur'ani fi Mantukihi ve Mefhumihî* (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1975), 40, 48.

³⁷ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, 183.

2. Kissalar İslam'ın Evrenselliğinin İspatıdır

Bütün peygamberler Allah'ın varlığı ve birliğini tebliğ edip, insanları şirk bataklığından kurtarmaya çalışmışlar ve aynı ahlaki ilkeleri toplumlarına yerleştirme çabası içinde olmuşlardır.³⁸ İman ve küfür cephele arasında bitmeyen mücadelenin kısa ve özlü tarihinden ibaret olan Kur'an kıssaları, zaman ve mekânın değişmesine rağmen bu mücadelenin tarih boyunca devam edeceğini ispatlayan ve birilerinin bu haklı davayı mutlaka dile getirmesi gerektiğinin Allah kelamıyla ifade edilen şeklidir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Kur'an bir tarih kitabı olamamakla birlikte, muhataplarını hakikate davet ederken geçmiş dönemde yaşanmış olayları anlatır ve bu yöntemle somut mesajlar verir. Burada ana hedef tarihi bilgi vermek değil, kissadan çıkarılacak hisseye önem vermektir. Kur'an, tarihi hadiseleri gündeme getirirken, seçici davranarak bu hadiselerden, indiği dönemin insanları başta olmak üzere bütün zamanlarda yaşayan insanlar için uygun mesajlar ve ibretler ihtiva eden bölümleri seçmekte ve böylece tarihi olayları, bilgilendirme amacıyla değil, vermek istediği mesajı destekleyici bir araç olarak anlatmaktadır.³⁹

Kur'an kıssalarındaki ana hedef, kissada anlatılan peygamber ve ona inananların faziletine, Allah katındaki makamlarına ve üstünlüklerine işaret etmek; diğer taraftan peygambere inananların hazin sonlarını hatırlatmaktır. Ancak tefsir kitaplarında daha çok kıssa içindeki olaylar tahlil edilmeye çalışılmış, dinleyenlere verilmesi hedeflenen mesajlar çoğunlukla göz ardı edilmiş ya da kısa açıklamalarla geçiştirilmiştir.⁴⁰ Oysa Kur'an, anlattığı kıssaları salt hikâye maksadıyla anlatmamakta, onları İslam'ın evrensel daveti için kullanmaktadır. Bu sebeple kıssalar her ne kadar gerçekten de peygamber hayatlarını anlatıyor olsalar da onların anlatım tarzı sadece anlatılan peygamberin hayat hikâyesi ile sınırlı kalmayıp her defasında Muhammedî davetin bir aşamasına uygun düşecek şekilde gerçekleşmektedir.⁴¹

Kissalar içinde, fitratı itibarıyla her devirde aynı olan insan modelini, bu modelin ferdî ve içtimâî hayatında hâkim sünnetleri yani kanunları görmek mümkündür. Bu özelliğiyle sanki kıssalar bizi bize tanıtmaktadır.⁴² Kissalarda yapanın kim olduğu değil, yapılan şeyin ne olduğu ön plana çıkarılır. Bu sebeple birçok kissada isim, yer, zaman bildirilmez. Mesela Yâsin suresinde anlatılan 'Ashâbu'l-Karye' (Şehir Halkı) kıssasının nerede ve ne zaman cereyan ettiği, o şehre gönderilen peygamberler ve peygamberleri savunan ve bu uğurda şehid edilen kişinin kim olduğu noktasında herhangi bir bilgi verilmemiştir.⁴³ Yine Kur'anda anlatılan ve 'Ehlü'l-Kurâ (Hud/Ad kavmi, Salih/Semud kavmi, Lut kavmi, Şuayb/Medyen kavmi) diye isimlendirilen geçmiş tarihte yaşamış kavimlerle ilgili kıssalar, önce Ümmü'l-Kurâ'ya sonra da kıyamete kadar gelecek tüm insanlığa sunulmuş davet mesajlarıdır.⁴⁴ Netice itibarıyla söylemek gerekirse kıssalar, geçmişini anlatıp şimdiki ve geleceği uyarmak amacını taşıyan Kur'an pasajlarıdır.

³⁸ Tarih boyunca bütün peygamberlerin aynı davayı güttüğünü ifade eden bazı ayetler için bkz. A'râf 7/59-85; Hûd 11/25-99; Şu'arâ 26/10-191.

³⁹ Ay, Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-, 84. Bu konuda bilgi için bkz. Sait Şimşek, Kur'an Kıssalarına Giriş (İstanbul: Yöneliş Yay, 1993), 79-80.

⁴⁰ Bu konuda en güzel örneklerden birisi Hz. İsa'nın vefatı ile ilgili ayetlerdir. Bu konudaki tüm ayetler aslında onun şerefini ve Allah katındaki üstün makamını izah ederken, bu yöne pek değinilmemiş, daha çok Hz. İsa'nın gerçekten vefat edip etmediği ile ilgili tartışmalar anlatılmıştır.

⁴¹ Muhammed Âbid Câbirî, Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm (Beyrut: Merkez Dirâseti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2006), 257-258.

⁴² Şengül, Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri, 72-73.

⁴³ Bkz. Yâsin 36/13-29.

⁴⁴ Câbirî, Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm, 325-326.

3. Kissalar, Nebevi Geleneğin Benzerliğini Gözler Önüne Koyar

Kur'an'da kissalardan çok sık söz edilmesi, Kur'an'ın kendinden önceki vahiy geleneğiyle arasındaki bağın ve bütün semavî dinlerin temelde bir olduğunun⁴⁵ en güçlü delillerindedir. Kur'an'ın nebevi geleneği anlatmada kullandığı en önemli yöntem kissalardır. Kissalar geçmiş peygamberlerin de aynı davayı savunduğunu, bu mücadelenin esas itibarıyla tarih boyunca değişmediğini resmeden haberlerdir.⁴⁶ Bütün peygamberlerin ve peygamberlik müessesesinin birliği, getirmiş oldukları davetin tek bir davet olduğu, hepsinin de cehalete ve şirkin temellerine karşı aynı şekilde davrandıkları, değişik yer ve zamanlarda gelmelerine rağmen davranış şekillerinin aynı olduğu kissalarla temellendirilmiştir. Kur'an, anlattığı peygamber kissalarıyla Mekkelilere Hz. Peygamber'in türedi veya ilk nebi olmadığını, nebiler silsilesinin devamı olduğunu, Allah'ın nebi göndermesinin olağandışı olmadığını, tüm nebilerin aslında aynı şeyi söylediklerini ve aynı daveti yaptıklarını anlatmaktadır. Nitekim En'âm suresinde Allah (cc) birçok peygamberden bahsettikten sonra şöyle buyurmaktadır: *"İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy. De ki: "Bu tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur'an), bütün âlemler için ancak bir uyarıdır."*⁴⁷ Yine şu ayetler, Hz. Peygamber'in nebevi geleneğin bir devamı olduğuna işaret etmektedir: *"Ben peygamberlerin ilki değilim"*⁴⁸, *"Allah'a andolsun, senden önceki ümmetlere peygamberler gönderdik"*⁴⁹, *"Bu da önceki uyarıcılardan bir uyarıcıdır"*⁵⁰, *"Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyüb'e, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davûd'a da Zebûr vermiştik."*⁵¹ Peygamberlerin ücret istemediği vurgusu da çok önemlidir. Bu hususun kissalar içinde dile getirilmiş olması, Mekke müşriklerin Hz. Muhammed'in zenginlik elde etmek istediği yönünde birtakım söylenti ve dedikoduları çıkardıklarını göstermektedir.⁵²

Kur'an'ın en temel konusu tevhit ve Allah'a iman fikri aynı şekilde kissalarda da görülür. Birçok kissada tevhit ve dolayısıyla Allah'a iman konusu işlenir ve bu konu çerçevesinde şirk nefyedilip müşrikler inzar edilir. Bu ana hedef, Hz. Peygamber ve müminlere destek mesajları, nübüvveti gerekçelendirme, inananları teselli ve inkârcıları tehdit mesajları ile iç içe sunulur.⁵³ Peygamberler her çağda aynı temel öğretileri tebliğ etmişler, muarızlarına karşı aynı deliller ile mücadele etmişlerdir. Buna karşın kâfirlerin de zihin yapıları çağlar boyu hep aynı olagelmış, tartışma tarzları, ilahi davet ve risalete karşı çıkışları, inkâr bahaneleri ve akıbetleri hep aynı şekilde neticelenmiştir.⁵⁴ Kur'an kissaları, Muhammedî daveti önceki peygamberlerin daveti ile irtibatlandırmakta ve önceki dönemlerde peygamberleri yalanlayan kimselerin vardıkları sonu anlatarak Muhammedî davetin muhataplarına bu konuda ders vermektedir.⁵⁵ Kissalar ayrıca Hz. Muhammed'den önce de beşer olarak pek çok peygamberin geldiğini, bunda şaşılacak bir durum olmadığını vurgulamaktadır.⁵⁶

⁴⁵ Konu ile ilgili bazı ayetler için bkz. A'râf 7/59, 65, 73, 85.

⁴⁶ Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Kurul (İstanbul: İnsan Yay, ts.), 4/8; Öztürk, *Kur'an Kissalarının Mahiyeti*, 247.

⁴⁷ En'âm 6/90.

⁴⁸ Ahkâf 46/9.

⁴⁹ Nahl 16/63.

⁵⁰ Necm 53/56.

⁵¹ Nisâ 4/163.

⁵² Öz, *Kur'an'ın Peygamberi*, 28-29.

⁵³ Öztürk, *Kur'an Kissalarının Mahiyeti*, 240.

⁵⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 4/8; Öztürk, *Kur'an Kissalarının Mahiyeti*, 247.

⁵⁵ Câbirî, *Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 360.

⁵⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/311.

Kur'an'da birçok peygamber kıssasında peygamberlerin kullandığı ifadelerin aynı olduğunu görülmüştür,⁵⁷ semavi dinlerin esasta bir olduğunu beyan etmektedir. Tarih boyunca bütün peygamberler Allah'ın varlığını ve birliğini tebliğ etme, insanlığı şirkten uzaklaştırma gayreti içinde olmuşlar, bu davette benzer bir dil kullanmışlardır. Enbiyâ suresinin 48-92. ayetleri bunun en güzel örneğini oluşturur. Bu anlatımlarda hak ile batılın mücadelesine yer verilmiş, son ayette de, “Şüphesiz bu (İslâm), tek ümmet (din) olarak sizin ümmetiniz (dininiz)dir. Ben de Rabbinizim. Onun için sadece bana kulluk edin”⁵⁸ buyrulurak bu anlatımların gayesine temas edilmiştir.⁵⁹

Kıssaların bize öğrettiği en önemli hususlardan birisi de her dönemde yaşayan inkârcıların tutumlarının geçmişte yaşayan inkârcıların ki ile aynı olduğunu ifade etmiş olması ve Allah'ın haksız yere kimseyi helak etmediğini⁶⁰ belirtmesidir. Bu ilahi yasa Mekke müşrikleri için de önemli bir ikaz ve tehdit içermektedir. Davet yani tebliğ aynı olunca yapılan mücadele ve karşılaşılan itiraz da aynı olur. Bu sebeple Allah, geçmiş dönemlerde yaşayan peygamberlerin kıssalarını Peygamberimize Kur'an-ı Kerim'de çokça anlatarak onu teselli etmiştir. Eskilerin dediği gibi tarih tekerrürden ibarettir. Günler ve geceler kardeş gibidir. Kur'an kıssaları insanlık tarihinin şahitleri olarak insanların basiretlerini ve zihinlerini etkilemek amacıyla gelmiştir. Her kıssada anlatılan konular genelde aynıdır, milletler aynıdır, insanlar da aynıdır. Sünnetullah gereği hepsinin tabiatı, karakterleri ve hak-batıl karşısındaki duruşları aynıdır.⁶¹

Kıssalar beklenen ve istenilen iman ile reddedilen ve istenilmeyen inkâr mücadelesinin en canlı örneklerinin anlatıldığı bölümlerdir. Bu bölümlerde Peygamberimize karşılaştığı yalanlama konusunda yalnız olmadığı mesajı verildiği gibi, müşriklere önceki milletlerde yaşayan inkârcıların da peygamberlerini benzer şekilde yalanladıkları hatırlatılmaktadır⁶²: “(Ey Muhammed!) Eğer seni yalancı sayıyorlarsa bil ki, senden önce de nice peygamberler yalancı sayılmıştır.”⁶³ “Eğer siz yalanlarsanız bilin ki, sizden önce geçen birtakım ümmetler de yalanlamışlardı.”⁶⁴ Kıssalar Hz. Peygamber zamanında yaşayan inkârcılara şunu söylemektedir: ‘Bu kıssalarda anlatılan toplumların inkârı ile sizin Hz. Peygamber’e yönelik inkârınız aynıdır.’⁶⁵

Tüm peygamberler, kavimleri tarafından mecnun, sihirbaz, yalancı gibi ithamlara, beşer olma bahanesine, acayip ve değişik tekliflere maruz kalmışlar, alaya alınmışlar ve bu yönüyle de benzer inkârcı bir söyleme muhatap olmuşlardır. Öyle ki farklı çağlarda yaşamış inkârcıların bu tip itiraz ve cevapları birbirine çok benzemekte ve inkâr bahaneleri birbiriyle örtüşmektedir⁶⁶: “Onlardan öncekilere hiçbir peygamber gelmemiştii ki, ‘O bir büyücüdür’ yahut ‘bir delidir’ demiş olmasınlar. Onlar bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler (ki hep aynı şeyleri söylüyorlar)? Hayır, onlar azgın bir topluluktur.”⁶⁷ “İnsanlara hidayet (Kur'an) geldikten sonra onların iman etmelerine

⁵⁷ Konu ile ilgili bazı ayetler için bkz. A'râf 7/59, 65, 73, 85; Şuarâ 26/106-110, 124-127, 142-145, 161-164, 177-180.

⁵⁸ Enbiyâ 21/92.

⁵⁹ Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay, 2008), 162-163. Konu ile ilgili diğer bazı ayetler için bkz. A'râf 7/59-85; Hûd 11/25-99; Şuarâ 26/10-191.

⁶⁰ Allah'ın haksız yere hiçbir toplumu Allah'ın helak etmediği ile ilgili bazı ayetler için bkz. En'âm, 6/42-45; İsrâ 17/58; Âl-i İmrân 3/181-182.

⁶¹ el-Hâtib, *el-Kasasul-Kur'ani fi Mantukihî ve Mefhumihî*, 142-143.

⁶² Öz, *Kur'an'ın Peygamberi*, 29.

⁶³ Fâtır 35/4.

⁶⁴ Ankebût 29/18. Kureyşli müşriklerle önceki ümmetlerin peygamberlerine karşı birbirine benzeyen inkâr geleneği ile ilgili diğer bazı ayetler için bkz. Hac 22/42-44; Fâtır 35/35; Yûnus 10/19; Yâsîn 36/15; Mûmin 40/5; Mülk 67/18; Ahkâf 46/21-23; Kâf 50/12-14; Kamer 54/9, 23, 25, 51; Burûc 85/19.

⁶⁵ Câbirî, *Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 267.

⁶⁶ Peygamberlerin inkâr sebepleri hakkında bilgi için bkz. Abdullah Namlı, “Kur'an'a Göre Peygamberleri İnkâr Sebepleri”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2017), 169-197; Öz, *Kur'an'ın Peygamberi*, 27-31.

⁶⁷ Zâriyât 51/52-53.

ancak, 'Allah, bir beşerî mi peygamber olarak gönderdi?' demeleri engel olmuştur. De ki: 'Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik"',⁶⁸ "Andolsun, senden önce de nice peygamberler alaya alındı da ben inkâr edenlere bir süre (mühlet) verdim, sonra da onları yakalayiverdim,"⁶⁹ "Dediler ki: 'Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de, bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya! Yahut kendisine bir hazine verilseydi veya ürününden yiyeceği bir bahçesi olsaydı ya!' Zalimler, (inananlara): 'Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz' dediler."⁷⁰

Peygamberlerin kavimleriyle aralarında geçen diyalog, Hz. Peygamber'in Kureyşlilerle olan diyalogundan pek farklı değildir. Mesela üslup açısından incelendiğinde Nuh kıssasında geçen 'Nuh' ismi yerine rahatlıkla 'Muhammed' ismi konulabilir. Zaten bu durum Kur'an kıssalarının genel amacına da gayet uygundur. Zira Kur'an kıssaları Kureyşlileri peygamberlerin toplumları ile olan tecrübelerinden, geçmişte yaşamış milletlerin kalıntılarında ve en nihayetinde tümü insana hizmet için yaratılmış olan kâinattaki düzenli varlıklar silsilesinden dersler çıkarmaya, ibretler almaya çağırmaktadır.⁷¹

Netice itibarıyla Kur'an'ın kıssa anlatmasındaki en büyük hedeflerden biri, Hz. Nuh'tan Hz. Muhammed'e kadar risalet kurumunun aynı temellere dayandığını ortaya koymaktır. Buna göre tüm peygamberler aynı ilaha ve aynı imani hükümlere davet etmişlerdir. Hz. Muhammed'in (sav) tebliğ ettiği İslami ilkelerle tarih boyunca diğer peygamberlerin getirdiği ilkeler birbirleriyle temelde aynıdır. Kıssalar tarih boyunca, insanların beşer peygamber fikrine karşı çıktıklarını, hâlbuki Allah'ın insanlara elçi olarak kendi türlerinden bir insanı seçmesinin bir sünnetullah olduğunu vurgulamıştır. Hz. Muhammed (sav) gibi önceki peygamberlerin de gönderildikleri toplumların ekseriyeti tarafından reddedildikleri kıssalarla bildirilmiştir. Hz. Muhammed'i (sav) inkâr eden Mekkeliler gibi önceki peygamberleri inkâr edenlerin kahir ekseriyeti idareciler ve zenginlerden; Hz. Muhammed'e (sav) iman edenler gibi önceki peygamberlere iman edenlerin ekseriyeti garibanlardan oluşmuştur. İnananların hepsi dinleri uğruna pek çok eza ve cefaya maruz kalmışlardır.⁷² Kur'an kıssalarıyla müminlere, tarih boyunca tüm inananların kardeşleri olduğu, hepsinin tek ümmet oldukları ve aynı ilaha ibadet ettikleri mesajı verilmektedir. Ayrıca kıssalar, tarihin başlangıcından kıyamete kadar beşeriyetin ya 'hak ehli' ya da 'batıl ehli' olmak üzere iki sınıftan oluştuğu bilgisini sunmaktadır. Kur'an, müşriklerin Hz. Peygamber'e ve ona inananlara verdiği tepkileri öncekilerin de verdiğini belirtmek gayesiyle kıssaları anlatmış ve nebevi geleneğin bu şekilde cereyan ettiği mesajını vermiştir.⁷³

4. Kıssalar, Kur'an'ın Canlı ve Somut Pasajlarıdır

Kur'an bir hidayet kaynağı olarak muhataplarıyla sürekli diyalog halinde bulunmuştur. Yüce Allah bu diyalogun ana merkezinde bulunan Hz. Muhammed'i (sav) risaleti boyunca hep desteklemiştir. Mekke müşriklerin bu yeni tevhit daveti karşısındaki olumsuz tepkilerine, çeşitli itham ve iftiralarına karşı ruhunda esen fırtınaları dindirmiş ve elçisine indirdiği ayetlerle onu savunmuştur. Bu çerçevede kıssalar, dikkatleri en çok çeken bölümlerdir. Öyle ki kıssalara Hz. Peygamber'in tevhit mücadelesi bağlamında bakıldığında, onların Allah Teâlâ'nın, kullarıyla olan

⁶⁸ İsrâ 17/94-95.

⁶⁹ Ra'd 13/32.

⁷⁰ Furkân 25/7-8. Peygamberlerin bu tür ithamlara maruz kalmaları ile alakalı diğer bazı ayetler için bkz. Şuarâ 26/27, 111, 153-154, 185-187, Mü'minûn 23/24-25, 33-38; İsrâ 17/90-93; Fussilet 41/14; Zuhruf 43/53; Enbiyâ 21/41; Yâsîn 36/30.

⁷¹ Câbirî, *Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 300-301. Câbirî, *Medhal*, s. 300-301.

⁷² Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs* (Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslamî, ts.), 2/427-428.

⁷³ Öz, *Kur'an'ın Peygamberi*, 27.

en canlı ve dinamik anlatımlar olduğu ve o anda yaşananlara ilişkin tasvirleri içerdiği fark edilecektir. Kissalar, Allah'ın tarih boyunca toplumların hak-batıl mücadelesine yönelik değişmeyen sünnetinin dinamik ve canlı örnekleridir. Kur'an'dan anlaşıldığına göre Yüce Allah, tevhit mücadelesinin ilk dönemlerinden itibaren Mekke müşriklerinin çok sayıdaki itham ve iftiralara karşı rasulünü korumuş, onu teselli etmek suretiyle rahatlatmış ve İslâm düşmanlarına karşı müdafaa etmiştir. Özellikle geçmiş peygamber kıssalarının anlatımıyla, Mekke toplumunun oligarşik yapısının oluşturduğu baskı ve zulümlere karşı nebisine sebat vermiştir.⁷⁴

Kur'an'da, hakikatlerin birtakım kıssalar üzerinden anlatılmış olması, bununla eylemin önemine vurgu yapmanın amaçlandığını düşündürmektedir. Sanki Kur'an bu yöntemle, hakikatin olaydan ve pratikten bağımsız bir şekilde anlaşılmasının zor olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Doğru yolda olmanın, doğru eylemle mümkün olduğuna dikkat çekmekte ve zımnem muhatapı eyleme geçmeye teşvik etmektedir.⁷⁵

5. Kissalar, İnsanların İbret Almalarını Hedefleyen Mesajlardır

İbret kelimesi, 'ع-ب-ر' den türemiş olup kök itibarıyla bir halden başka bir hale geçmek demektir.⁷⁶ Nisâ suresinin 43. ayetinde yolcu için 'âbiru sebil' terimi kullanılmıştır. İbret ya da itibar, görünenin bilgisinden hareketle görünmeyene ulaşmaktır. "Şüphesiz, karşı karşıya gelen iki toplulukta sizin için bir ibret vardır" (Âl-i İmrân 3/13) ve "Ey basiret sahipleri, ibret alın" (Haşr 59/2) ayetlerinde bu anlamda kullanılmıştır.⁷⁷ Kissaların ibret konusu olması bazen ibret lafzıyla bazen de ayet/âyât lafzıyla kullanılmıştır. Ayet, apaçık alamet, gerçek olan her şey için kullanılabilir.⁷⁸ Daha önce kıssanın, 'Bir kimsenin izini sürmek, izi takip etmek' gibi manayı ihtiva ettiğini söylemiştik. Bu anlamıyla kıssa, içinde anlatılan iyi ya da kötü fiilin aynısını yapan başka kişilerin de benzer akıbete uğrayacağını ifade etmektedir. Kur'an, muhataplarının muhayyilelerindeki tarihi malumatın yanlışlıklarını düzeltme amacı gütmeksizin insanlara bu kıssalar aracılığı ile ahlaki ve dini öğütler vermeyi hedeflemektedir.⁷⁹

Kur'an kıssalarının en önemli maksatlarından biri, tevhit mücadelesinde başta Hz. Muhammed'e (sav) ve ona inananlara destek olmak, düşmanlarından gördüğü ve göreceği her türlü eza ve cefaya karşı moral güçlerini yükseltmektir. Onların kıssalardan ibretler alarak, tevhit mücadelesine cesaret ve metanetle devam etmelerini sağlamaktır.⁸⁰ Kur'an kıssaları, her ne kadar geçmiş konuları ele alsın da onlarla kastedilen hedef, geçmiş hakkında sadece bilgi edinmek değil, bu olaylardan ibret ve öğüt almaktır. Bu nedenle kıssalar iyilik ve kötülüğün çatışmasını konu edinirler.⁸¹ Kissalar, belirli bir meselenin ya da bir iddianın kanıtlanması için konuşlandırılmış olan 'beyani anlatımlar' yani kıssadan hisselerdir⁸² ve iman uğrunda çekilen sıkıntıların benzerlerinin önceki peygamberler tarafından da çekildiğini bildirerek Hz. Muhammed'i (sav) ve iman ehlini teselli etmektedir.

⁷⁴ Hasan Nas, "Vahiy-Sîret İlişkisi Bağlamında Hz. Peygamber'in Risalet Sürecinde İlahî İnalet Örnekleri", *Diyanet İlmî Dergi* 57/3 (2021), 788-789.

⁷⁵ Ay, *Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*, 88.

⁷⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4/529-530.

⁷⁷ Bkz. İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, 320.

⁷⁸ İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, 32-33. Ayet/ayat lafzının ibret anlamında kullanıldığı bazı ayetler için bkz. Yûsuf 12/7; Hicr 15/75; Şuarâ 26/174.

⁷⁹ Ömer Özsoy - İlham Güler, *Konularına Göre Kur'an* (Ankara: Fecr Yay, 2006), 703.

⁸⁰ Ay, *Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*, 86-87.

⁸¹ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, 80.

⁸² Câbirî, *Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 262.

Derveze, Kur'an kıssalarının maksatlarını ibret, tezkîr, inzâr ve tesbît kavramlarıyla özetlemiştir.⁸³ Dolayısıyla bir kıssadan hakkıyla ibret almak gerekir. Sahabiler ve Hz. Peygamber o kıssalardan hakkı ile ibret alıyorlardı. Mesela Kur'an'da kıskanç kardeşleri tarafından kuyuya atılıp hayatına kastedilen Hz. Yusuf'un, yıllar sonra kendisine onca kötülüğü reva gören kardeşlerine *"Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir"*⁸⁴ dediği anlatılır. Hz. Peygamber özellikle Yûsuf kıssasının telkin ve tavsiye ettiği bu ahlaki fazilet dersinden nasıpdar olduğu için Mekke'nin fethedildiği gün yıllar yılı kendisine ve müminlere olmadık hakaretler edip her türlü eziyeti reva gören Kureyşli müşrikleri bir çırpıda affetmiş ve *"size Yusuf'un kardeşlerine hitap ettiği gibi hitap edeceğim. Bugün sizi kanayıp azarlamak yok. Gidin hepiniz serbestsiniz"* buyurmuştur.⁸⁵

Kur'an'da birçok kıssanın *'an, hatırla, bahset'* anlamlarına gelen وَذَكِّرْ *"Vezkur"* kelimesiyle başlamış olmasından,⁸⁶ Hz. Peygamber ve müminlerin kıssalardan ibret almaya davet edildikleri anlaşılmakta ve bu durum kıssaların onların yüreğini güçlendirmeye matuf olarak serd edildiğini göstermektedir. Kıssalarda örnek olarak sunulan bu peygamberler üzerinden tüm peygamberlerin hatırlanması, unutulmaması, gündemde tutulması ve onlardan mesajlar alınarak hareket edilmesi vurgusu vardır. Nitekim insan bir sıkıntı ve bela ile karşılaştığında ve başka birinin de böyle bir tecrübe yaşadığına şahit olduğunda bu durum kalbindeki sıkıntıyı hafifletir. Rasulullah ve sahabiler de peygamber kıssalarında öncekilerin din uğrunda yaşadıklarının kendi başlarından geçenlerle hemen hemen aynı olduğuna vakıf oldukları zaman bu durum onların Kureyşli müşriklerin eziyetlerine karşı tahammüllerini kolaylaştırmış ve sabır iradelerini sağlamlaştırmıştır.⁸⁷

Kıssaların yoğun anlatıldığı surelerde birçok kez Peygambere moral vermek sadedinde, *'sen onlara aldırma, yakında görecekler'* şeklinde ifadeler rastlanır. Mesela Sâffât suresinde, *"O hâlde, bir süreye kadar onlardan yüz çevir. Gözetle onları, yakında onlar da görecekler. Yoksa onlar azabımızı acele mi istiyorlar? Fakat azabımız onların yurtlarına indiğinde, o uyarılmış olanların sabahı ne kötü olur!"*⁸⁸ buyruluyor. Bu durum kıssaların anlatılış amacı noktasında bize fikir vermektedir. Yani, *'sen sabırlı ol, kendini üzme. Onları yola getirmek bize aittir'* mesajı verilmektedir. Özellikle Mekke'deki zorlu dönemde sahabiler kıssalar vasıtasıyla manevi olarak rahatlıyorlar ve bazen Hz. Peygamber'den kendilerine umut aşıl原因 kıssalar anlatmasını talep ediyorlardı. Mesela Hz. Yûsuf kıssasını anlatan ayetlerin nüzul sebebi hakkında Taberî'nin naklettiği rivayetlere göre, müşriklerin baskılarından usanan pek çok sahabe, yüreklerine su serpecek ve morallerini yükseltecek bir kıssa anlatmasını Hz. Peygamber'den (sav) talep etmişler, bunun üzerine Yûsuf kıssasının ayetleri nazil olmuştur.⁸⁹

⁸³ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, 3/535.

⁸⁴ Yûsuf 12/92.

⁸⁵ Abdu'l-Vâhid eş-Şeybânî İbnü'l Esîr, *el-Kâmilu fi't-Târîh*, ed. Abdullah Abdulkâdî Ebi'l-Fidâ' (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987), 2/120; Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 229-230.

⁸⁶ Bkz. Meryem 19/41, 51, 54, 56; Tâhâ 20/99; Sâd 38/17, 45; Hûd 11/120.

⁸⁷ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tehrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, 1984), 28/272; Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 292, 293.

⁸⁸ Sâffât 37/174-177. Hz. Peygamber'e moral veren bazı ayetler için bkz. Kehf, 18/6; Ayrıca bkz. Fâtır, 35/8; En'âm, 6/33; Hûd, 11/12.

⁸⁹ İbn Cerîr Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, ed. b. Abdulmuhsin Abdullah (Dâru Hicr, 2001), 13/7-9. Bağavî, Yûsuf kıssasının onu okuyan her insanın yüreğine ferahlık vermesiyle alakalı İbn Atâ'dan (ö. 309/922) şöyle bir söz nakletmiştir: "Yûsuf Suresi'ni okuyan her hüzünlü kişi onunla mutlaka rahatlar." Bkz. İbn Mes'ûd Bağavî, *Ma'âlimu't-Tenzîl*, ed. Muhammed Abdullah vd. (Riyad: Dâru Taybe, 1989), 4/212.

Hicr suresinde bazı kıssalar anlatıldıktan sonra Allah'ın (cc) Hz. Peygamber'e (sav) şu şekilde hitap etmesi ve ona yol göstermesi, kıssaların Allah Rasulü'ne moral ve sabır aşılama için anlatıldığına dair en güzel örneklerden birisidir: *“Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur'an'ı verdik. Kâfirlerden bir kısmını faydalandırdığımız şeylerde sakın gözün kalmasın. Onlara karşı mahzun olma ve mü'minlere (şefkat) kanadını indir. De ki: “Gerçekten ben, apaçık bir uyarıcıyım.” Nitekim biz kendi kitaplarını parçalara ayıranlara da (kitap) indirmiştik. Ki onlar, (bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr ederek) Kur'an'ı da parça parça edenlerdir. Rabbine andolsun, onların hepsine yapmakta olduklarını mutlaka soracağız. Ey Muhammed! Şimdi sen, sana emrolunanı açıkça ortaya koy ve Allah'a ortak koşanlara aldırış etme. Şüphesiz biz, Allah ile beraber başka ilâh edinen alaycılara karşı sana yeteriz. İlerde bilecekler. Andolsun, onların söyledikleri şeylerden dolayı göğsünün daraldığını biliyoruz. O hâlde, Rabbini hamd ile tesbih et (yücelt) ve secde edenlerden ol. Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et.”*⁹⁰ Bu ayetlerde Allah (cc) peygamberine adeta şunu söylüyor: 'Durum böyle olduğuna göre artık iman etmeyenleri umursama, onlar için üzülme, kararlılığımı sürdür ve onların söylediklerine aldırılmadan tam bir sebat içinde mesajını tebliğ et.'⁹¹

Kur'an, muhataplarından öncelikle inancın ilk adımı olan iman etmelerini ister. Ancak iman, İslam dinine girişin ilk adımı olsa da Kur'an'da imanın genelde salih amel ile birlikte kullanıldığı görülür. Hatta şöyle diyebiliriz ki Kur'an'da salih amel işlemeden sadece iman ederek cennetin kazanılacağı sonucu çıkmamaktadır. Bu da imanın ameli ve ahlaki davranışlarla bağlantılı bir durumda olduğunu gösterir. Bu sebeple özellikle Mekki surelerde Hz. Peygamber'e iman eden müminlere yönelik ahlaki emirlerin yapıldığı görülür. Olaya kıssalar bağlamında yaklaştığımızda bu ahlaki emirlerin başında sabır geldiğini görürüz.⁹² Câbirî bu konuda özetle şunları söyler:

“Hz. Peygamber'e ve müminlere ya da Kureyş müşriklerine yönelik doğrudan sabır ifadelerinin yanı sıra Mekki Kur'an, müşriklerle olan mücadelesinde geçmiş peygamberlerin kıssalarını devreye sokmakta ve Hz. Peygamber'in Kureyşli Müşriklerden gördüğü inkâr ve baskı gibi tavırların geçmişte peygamberlere de uygulanmış olduğunu, fakat onların sabır ve kararlılıkla davet görevine devam ettikleri ve nihayetinde muzaffer olduklarını vurgulamaktadır. Bu çerçevede Sâd suresinden itibaren Kur'an söylemi yeni bir tür kıssa anlatım tarzına yönelmektedir. Zira Kur'an söylemi tek bir mihver etrafında hareket etmektedir. Bu mihver peygamberleri inkâr eden şehir halklarının helak edilmiş olmalarıdır. Mekki Kur'an'ın iniş sürecinde yeni bir aşamayı, (şirk eleştirisi aşaması) başlatan Sâd ve A'râf surelerinden itibaren ise hikmetli Kur'an'ın ahlakî söylemi Hz. Peygamber'i ve Müslümanları geçmiş peygamberlerin ve özellikle de Tevrat'ta kıssaları anlatılmış olan peygamberlerin tecrübelerinden dersler çıkarmaya yönelmektedir. Dolayısıyla sabır daveti sadece salt bir emir olmakla kalmamakta, sabrın düşmanın eziyetlerine karşı dirençli olmak ve zafere ulaşmak konusunda oldukça etkin bir yöntem olduğunu göstermektedir.”⁹³

⁹⁰ Hicr 15/87-99.

⁹¹ Câbirî, *Medhal ile'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 298.

⁹² İman ile salih amelin birlikte zikredildiği bazı ayetler için bkz. Bakara 2/25, 62, 82, 277; Âl-i İmrân 3/57; Nisâ 4/122, 124, 173; Mâide 5/9; Sâd 38/24.

⁹³ Muhammed Âbid Câbirî, *Fehmu'l-Kur'ân'il-Hekîm* (Mağrib: Dâru'l-Beydâ', 2008), 2/395-396. Bu konuda bazı kıssalarda geçen şu örnekleri verebiliriz. Mesela Hz. Musa'ya iman ettikleri için Firavun'un ölüm tehdidi ile karşılaşan sihirbazlar şöyle demişlerdir: *“Dediler ki: “Biz mutlaka Rabbimize döneceğiz. Sen sırf, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde iman ettiğimiz için bize hınç duyuyorsun. Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve müslüman olarak bizim canımızı al”* (A'râf 7/125-126). Tâlut kıssasında da buna benzer sabır ifadeleri vardır. (Bkz. Bakara 2/249-250). Sâd suresinde de Hz. Peygamber'in ve diğer müminlerin önüne Davut Peygamber tecrübesi ortaya konulmaktadır. Davut Peygamber kendisine dağlar musahhar kılındığı, kendisine mülk, hikmet ve etkili konuşma gücü verildiği

Kur'an'da anlatılan kıssalar mesaj yoğunluktur. Bizzat Kur'an, serdettiği kıssaların amacını şöyle ifade etmiştir: “(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.”⁹⁴ Demek ki kıssalar, tarihi birer vakıa özelliğini değil, insanların ibret ve ders almalarını sağlama amacını taşımaktadır.⁹⁵ Tüm kıssalar genel olarak vahiy ve peygamberliğin ispatını, Allah'ın en üstün sıfatlarla muttasıf olduğunu, ilahi davete karşı çıkanların feci bir akıbete uğradıklarını, ilahi davete uymakla beraber gereğini yapmayanların dramatik sonlarını hatırlatır. Yine kıssalar, insanın düşmanlarına karşı uyanık olmasını, inananları karşılaştıkları güçlükler karşısında sabır ve teselliyi, kötülöklere karşı ikaz ve korkutmayı, doğru ve güzelde buluşanları müjdelemeyi içermektedir. Bu sebeple kıssalar etkili üslubuyla aklı selimle kendisini okuyan kişiye yön verir ve o kişi ondan bir çıkarsamada bulunur. Mesela Hz. Yusuf ile Züleyha'nın başından geçen veya Hz. Yusuf'un kardeşleri arasında cereyan eden olayları anlatan ayetler incelendiğinde okuyucunun bunlardan, ‘insan denen varlığın zayıf olduğu, ayrıca çok kıskanç bir ruh yapısının bulunduğu’ gibi birtakım ibretler çıkarmasının istendiği anlaşılabilir.⁹⁶

Kur'an'ın ana hedefi olan öğüt vermek, kıssaların da anlatılmasındaki ana hedefi teşkil eder. Mesela Sâd 12-16. ayetlerde ise Nûh, Âd, Semud, Lût ve Eyke kavmi ve Firavun'un peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle helak edildikleri belirtildikten sonra Kureyşli müşriklerin, “Ey Rabbimiz! Hesap gününden önce (azaptan) bizim payımızı hemen ver!” şeklinde meydan okuyuşları aktarılır. Surenin devam eden ayetlerinde Davud ve Süleyman ile ilgili kıssalara geçilir. Eyyub'un sabrı, İbrahim, İshak, Yakup, İsmail, Elyesa' ve Zülkifl gibi peygamberlerin metanetli, basiretli, samimi ve seçkin oldukları ile ilgili pasaja yer verilir. Surenin 71-85. ayetlerinde ise Âdem, İblis ve cennetten kovulma kıssasına yer verilir. Bu kıssaların akabinde gelen 88. ayette “Bu Kur'an, âlemler için ancak bir öğüttür” buyrulması buna delil teşkil eder.

Netice itibariyle söylemek gerekirse Kur'an kıssalarının esas maksadı, tarihten örnekler vermek suretiyle, o örneklerden ders alınmasını sağlamak ve muhatabı bu doğrultuda yönlendirmektir. Kur'an kıssalarını bu maksatları gözeterek okumak, daha sağlıklı bir anlamaya götürecektir. Bu maksatları, Kur'an'ın nüzul sürecinde mümkün merteye belirleyip, kıssaların mesajlarını daha sonraki dönemlere nüzul dönemindeki maksatlar ışığında taşımak, en sıhhatli anlama yöntemi olacaktır. Şu halde Kur'an kıssalarının maksatlarını doğru tespit edebilmek için, nüzul dönemine gitmek ve orada kıssa-siret ilişkisi açısından meseleyi incelemek büyük bir önem arz etmektedir.⁹⁷ Kıssalar, çektiği sıkıntıların benzerlerinin önceki peygamberler tarafından da çekildiğini bildirerek Hz. Muhammed'i (sav) teselli etmekte, Allah'ın geçmiş dönemlerdeki Müslümanlara yardım ettiği gibi Hz. Muhammed'e (sav) ve inananlara da yardım edeceğini ifade ederek onları teselli etmektedir.⁹⁸ Kur'an kıssaları insanların ibret ve öğüt almalarını ve iyi yönde

ifade edilmekte ve Allah'tan kendilerine böyle bir destek gelinceye kadar sabretmemeleri için hiçbir neden bulunmadığı mesajı verilmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber'e şöyle hitap edilir: “Ey Muhammed! Onların söylediklerine karşı sabret. Güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla. O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi” (Sâd 38/17). Önceki kavimlerin sabırla muzaffer oldukları hakkında bazı ayetler için bkz. A'râf 7/128, 137; Secde32/24.

⁹⁴ Hûd 11/120.

⁹⁵ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr* (Kahire, 1947), 1/327.

⁹⁶ Ahmet Çelik, “Birey Ve Toplumun Islahı Açısından Kur'an Kıssaları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 58; Yaşar Fersahoğlu, “Din Eğitimi ve Öğretiminde Bir İletişim Yöntemi Olarak Hikaye”, *Ekev Akademi Dergisi* 16 (2003), 127-128.

⁹⁷ Ay, *Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*, 90.

⁹⁸ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis*, 2/427-428.

harekete geçmelerini sağlamak için Allah'ın yedi kat semadan haber verdiği ibretlik olaylardır.⁹⁹ Kissalar, inananların karamsarlıktan kurtulmasına ve geleceğe umutla bakmasına yardımcı olurken inançsızların ise hazin sonlarının kendilerine yakın olduğunu hissettirmektedir.

6. Kissalar, Hz. Peygamber'in Nübüvvetine Delildir

Birçok ayette, Kur'an'da anlatılan kıssaların Hz. Muhammed tarafından önceden bilinmediği, bu haberlerin kendisine Allah tarafından verildiği ifade edilmiştir.¹⁰⁰ Bu durum, tüm zamanlardaki vahyin muhataplarına kıssaların Hz. Peygamber'in Allah'ın peygamberi olduğunu ispatlayan bir mesajı taşıdığını göstermektedir. Râzî'nin dediği gibi, Peygamberimizin herhangi bir kitap okumamasına rağmen Kur'an kıssalarını zikretmesi nübüvvetine delalet eden çok büyük bir mucizedir.¹⁰¹

Birçok kıssa Kur'an'ın vahiy oluşuna delildir. Ancak müşrikler Kur'an'ı ciddiye almak yerine ısrarla ondan yüz çevirmişlerdir ve kıssalardan ibret almak istememişlerdir. Mesela Âdem-İblîs kıssasında geçen Âdem'in yaratılışı, İblîs'in kibirlenerek kendisini ondan üstün görüp Allah'ın secde emrine karşı gelişi ve devamında meydana gelen olaylar vahiy yoluyla bildirilmiş olmasa peygamber tüm bunları nasıl bilecekti? Dolayısıyla bu ve buna benzer kıssalar hem Kur'an'ın ilahi kaynaktan geldiğinin hem de Hz. Muhammed'in peygamber olduğunun delilidir.¹⁰² Mâtürîdî, Âdem-İblîs kıssasında Hz. Peygamber'in (sav) nübüvvetinin ispatı olduğunu belirtir. Çünkü Rasulullah kıssayı Kur'an dışındaki semavi kitaplarda olduğu gibi anlatmıştır. Hâlbuki onun semavi din mensuplarına gidip geldiği yahut da onların dillerini bildiği sabit değildir. Buna rağmen Rasulü Ekrem, bilenlerden hiçbirinin karşı fikir beyan edemeyeceği şekilde konuyu haber vermiştir. Buradaki hedeflerden birisi Hz. Muhammed'in bu hususu Allah'tan aldığını vahiy yoluyla bilmiş olmasıdır.¹⁰³

Kur'an'da birçok ayette Peygamberimizin geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin durumuna vakıf olmadığı hatırlatılmaktadır. Mesela Kasas suresinde Kur'an'da anlatılan kıssaların Hz. Muhammed'in önceden bilmediği, bu haberlerin kendisine Allah tarafından verildiği şöyle ifade ediliyor: *"(Ey Muhammed!) Mûsâ'ya o emri verdiğimiz zaman sen (vadinin) batı tarafında değildin. (O olayı) görenlerden de değildin. Fakat biz (Mûsâ'dan sonra) birçok nesiller meydana getirdik. Üzerlerinden uzun çağlar geçti. Sen Medyen halkı arasında yaşıyor değildin, âyetlerimizi onlardan okuyup öğreniyor da değildin. Fakat biz (bu haberi) göndereniz. Yine biz (Mûsâ'ya) seslendiğimiz zaman Tûr'un yan tarafında da değildin. Fakat Rabbinden bir rahmet olarak, senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmeyen bir kavmi, düşünüp öğüt alsınlar diye uyarman için (o haberleri) sana bildiriyoruz."*¹⁰⁴ Câbirî'nin de dediği gibi bu ayetlerde sanki denilmek istenen şudur: *"Ey Muhammed! Musa, Allah'tan gönderilmiş bir peygamber olduğunu kanıtlamak için asasını bir mucize olarak kullanıyordu. Medyen halkı arasında yaşadı ve Ona Tûr dağında seslendik. En sonunda onu ve kavmini kurtardık. Senin Allah'tan gönderildiğine dair kanıtın ise tanıdığı olmadığını bu kadar olayın sana vahiyle bildiriliyor olmasıdır."*¹⁰⁵ Yine İbn

⁹⁹ el-Hâtib, *el-Kasas'ı'l-Kur'ani fi Mantukihi ve Mefhumihi*, 142, 167, 193.

¹⁰⁰ Bazı ayetler için bkz. Hûd 11/49; Âl-i İmrân 3/44; Ankebût 29/48; Kasas 28/44, 46. Vahiy öncesinde kıssaların biliniş bilinmediği ile ilgili bilgi için bkz. Halil Özdemir, "Vahiy Öncesi Kur'ân Kıssalarının Bilinebilirliği", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (2011), 195-218.

¹⁰¹ Fahrüddin Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1981), 18/57.

¹⁰² Şenat vd., *Tefsir (Surelerin Nüzul Sırasına Göre Analizi)*, 108.

¹⁰³ Ebû Mansûr Muhammed Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, ed. Vanlıoğlu Ahmet (İstanbul: Dâru'l-Mizân (Mizan yay.), 2005), 1/84.

¹⁰⁴ Kasas 28/44-46. Ayrıca bkz. Âl-i İmrân 3/44; Yûsuf 12/102.

¹⁰⁵ Câbirî, *Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 349.

Abbas'tan nakledilen bir rivayette şöyle denilmektedir: Kureyş, en-Nadr b. el-Haris, Ukbe b. Ebi Muayt ve başkalarını Medine'deki Yahudi âlimlere gönderdiler. Onlara dediler ki: Muhammed'i onlara sorun, vasıflarını onlara anlatın, ileri sürdüğü şeyleri onlara söyleyin. Çünkü onlar Kitap Ehlidir, peygamberler hakkında bilgi sahibidirler. Bu elçiler gidip o Yahudi âlimlerine danıştıklarında o Yahudi âlimler, onlara şu yolu gösterdiler: Üç şeyi ona sorun, eğer size cevap verecek olursa, bilin ki gönderilmiş bir peygamberdir. Cevap vermezse, bu takdirde yalancının biridir. Sormalarını önerdikleri hususlar, Ashâb-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssaları ile ruh konusudur. Bu kıssaların iniş sebebinin bu olduğu rivayetlerde belirtilmektedir.¹⁰⁶

Tüm bu açıklamalardan sonra diyebiliriz ki, Kur'an'da Hz. Peygamber'in geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin durumuna vakıf olmadığının bildirilmiş olması ve Kur'an'ın onları doğru bir şekilde anlatması, Hz. Peygamber'in Yüce Allah'ın vahyine mazhar olan bir elçi olduğunun delilidir.

Sonuç

Kur'an bir davet kitabıdır ve kıssaların bu davet içinde çok önemli bir yeri vardır. Kıssaların maksatları, Kur'an'ın genel maksatlarıyla örtüşmektedir. Yani Kur'an neyi hedeflediyse kıssalarda aynı hedefe matuf olarak anlatılmıştır. Kur'an'ın en temel hedefi, insanı her şeyi var eden Allah'ın varlığına ve birliğine inandırmak ve hayatını O'nun peygamberleri aracılığıyla bildirdiği ilkeler doğrultusunda şekillendirmeye sevk etmektir. Kur'an'ın tarihten örnek vererek anlattığı kıssaların esas hedefi de, insanları düşündürmek, ibret almalarını sağlamak ve böylece onları iyiye yönlendirmektir.

Birçok surede herhangi bir konudaki delil ve hükümler açıklanıp müşriklerin bu konudaki itirazlarına cevap verildikten sonra genellikle kıssalara geçilmiştir. İnsanlığın geçmiş tecrübelerinin özetleri olan kıssalar, surelerde en çok kullanılan davet metotlarından biridir. İslam davetinin temeli olan Kur'an'ın önemli bir kısmı kıssalardan oluşur. Kur'an'ın inanç ibadet ve ahlakla ilgili mesajları birçok ayette kıssalar yoluyla zikredilmiştir. Çünkü bu metot, okuyan ve dinleyenler açısından en etkili yöntemlerden biridir. Kıssalar bıkkınlık vermeyen, kalpleri rahatlatan ve yeni bir şevk kazandıran anlatımlardır. Kıssalarda kullanılan kelimeler ve kavramlar insanların olayları zihinlerinde canlandırmalarına ve kahramanlarla empati kurmalarına imkan verdiği için birçok insan Kur'an'la ilk kez kıssalar yoluyla tanışmıştır. Bu sebeple, Kur'an'ın tarihi olayları kısaca diliyle anlatması, kısaca dilinin davetteki yerini ortaya koymaktadır.

Kıssaların ana hedeflerini tespit etmek Kur'an'ın ana hedefini tespit etmek demektir. Bu tespit doğru bir şekilde yapılmazsa hem Kur'an'dan hem de kıssalardan beklenen faydaya ulaşmak mümkün olmayacaktır. Kur'an'da bu kadar tarihi bilginin sunulmuş olması bizleri tarih öğrenmeye yönlendirmek için değildir. Buradaki asıl amaç, onun ibret içeren mesajlarını almak, tevhit mücadelesi yapan bütün peygamberlerin temelde aynı vahyi aldığını, İslam'ın da bu vahye dayandığını göstermek ve Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu ispatlamak içindir. Kıssalar, insanlık tarihi boyunca ilahi inanç sisteminin hareket ve aksiyonunu gözler önüne sermiş ve bu hareketin tek temel üzerine bina edildiğini göstermiştir. Kıssalar, Allah'ın varlığı, birliği ve kudretini ortaya koymayı, insanlar arasında sabır ve güzel ahlaki yaygınlaştırmayı, adaleti sağlamayı, insanlara şeytanın düşmanlığını, zulüm ve azgınlığın zararlarını iyice öğretmeyi amaçlamıştır.

¹⁰⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, ed. Abdusselam Ömer (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990), 1/328-330; Ebu'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, ed. b. Muhammed Sâmi (Riyad: Dâru Taybe, 1999), 5/136.

Kıssalar, toplumsal ve sosyal realiteye uygun olarak nazil olmuş ve o dönem toplumunun zihin dünyasında mevcut olan kıssa algısını ıslah etmiştir. Müşrikler Hz. Peygamber'e inanmıyor ve onun nübüvvetini çeşitli bahaneler ileri sürerek reddediyorlardı. İşte Kur'an kıssalarının sıralamaya çalıştığımız bu temel amaçları onların bu haksız iddialarına cevap teşkil etmektedir. Bu çalışma kıssaların ilk muhataplar üzerindeki etkisini ve onlar nezdinde ne ifade ettiğini anlamlandırmaya da yardımcı olmuştur. Ayrıca günümüzde benzer bahanelerle Kur'an vahyini ve Hz. Peygamber'in risaletini kabul etmeyenlere uyarı niteliğinde mesajlar içermiştir.

Sonuç olarak Kur'an kıssaları çok yönlü amaçlarla anlatılmış, hem ilk muhataplara hem de kıyamete kadar gelecek tüm insanlara doğruyu bulmaları yönünde ibretler sunmuştur. Kıssalar Hz. Peygamber'in nübüvvetini desteklemiş, ona ve inananlara moral ve ümit aşılamıştır. Bu durum kıssaların Kur'an'da neden bu kadar çok anlatıldığını izah etmektedir. Kıssaların öğüt vermek ve ibret almak yanında daha birçok amacı ihtiva etmiş olması onları sadece bir hikâye olarak değil çok yönlü bir şekilde ele alınmalarını gerektirmektedir. Zaten son dönemlerde kıssaların birçok yönüyle incelenmesi bu durumun bir tezahürüdür.

Kaynakça/References/ المصادر

- Abdülkâfî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kurâni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.
- Ay, Mahmut. *Kur'an Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2017.
- Bağavî, İbn Mes'ûd. *Ma'âlimu't-Tenzîl*. ed. Muhammed Abdullah vd. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1989.
- Bayraklı, Bayraktar. "Kur'an-ı Kerîm'de Öğretim Kavramı ve Vahiy". *Diyanet İlmî Dergi* 27/4 (1991), 161-189.
- Bâzergan, Mehdi. *Kur'an'ın Nüzul Süreci*. çev. Melâ Muhammed Feyzullah, Müh. Yasin Demirkıran. Ankara: Fecr Yay, 1. Basım, 1998.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmu'l-Kur'ân'il-Hekîm*. 3 Cilt. Mağrib: Dâru'l-Beydâ', 1. Basım, 2008.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Medhal ile'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Merkez Dirâseti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1. Basım, 2006.
- Cerahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yayınları, 1971.
- Cevherî, İsmâ'il b. Hammâd. *es-Sihâh tâcü'l-Lügat-i ve Sihâhu'l-Arebiyye*. ed. Ahmed Abdülgafur Attar. Beyrut: Dâru'l-İlm, 4. Basım, 1987.
- Çelik, Ahmet. "Birey Ve Toplumun İslahı Açısından Kur'an Kıssaları". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 54-87.
- Demir, Şehmuz. *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an'ın Ana Konuları*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay, 3. Basım, 2008.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-Hadîs*. 10 Cilt. Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 2. Basım, ts.
- Eyüpoğlu, Osman. "Günümüze Bakan Yöneliyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Petogojik Açından)". *Fecr Yay (XI. Kur'an Sempozyumu)*, 103-120.
- Fersahoğlu, Yaşar. "Din Eğitimi ve Öğretiminde Bir İletişim Yöntemi Olarak Hikaye". *Ekev Akademi Dergisi* 16 (2003), 121-130.
- Fîruzâbâdî, Muhammed b. Yâ'kub. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. ed. Mekteb Tahkîku't-Turâs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım, 2005.
- Görgün, Tahsin. *Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine*. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- Hâtîb, Abdülkerîm el-. *el-Kasasu'l-Kurâni fi Mantukihî ve Mefhumihî*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2. Basım, 1975.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Tefsîru't-Tehrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tünusiyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn Hişâm. *es-Sîretu'n-Nebeviyye*. ed. Abdusselam Ömer. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, 1990.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İsmâ'il b. Ömer. *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*. ed. b. Muhammed Sâmî. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 2. Basım, 1999.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru's-Sadr, 3. Basım, 1414.
- İbnu'l Esîr, Abdu'l-Vâhid eş-Şeybânî. *el-Kâmîlu fi't-Târîh*. ed. Abdullah Abdülkâdî Ebî'l-Fidâ'. 11 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1987.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân*. ed. Muhammed Seyyid el-Keylânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Kara, Mustafa. "Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz". *İslami İlimler Dergisi* 9/1 (2014), 69-102.
- Karslı, İbrahim H. *Kur'an'ı Anlamaya Giriş*. Ankara: DİB. Yay, 2. Basım, 2014.
- Kattân, Mennâ' el-. *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kurân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 35. Basım, 1998.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. ed. Vanlıoğlu Ahmet. 18 Cilt. İstanbul: Dâru'l-Mîzân (Mizan yay.), 2005.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Kurul. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yay, ts.
- Namlı, Abdullah. "Kur'an'a Göre Peygamberleri İnkâr Sebepleri". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2017), 169-197.
- Nas, Hasan. "Vahiy-Siret İlişkisi Bağlamında Hz. Peygamber'in Risalet Sürecinde İlahî İnalet Örnekleri". *Diyanet İlmî Dergi* 57/3 (2021), 785-817.
- Öz, Şaban. *Kur'an'ın Peygamberi*. İstanbul: Endülüs yay, 2. Basım, 2018.
- Özdemir, Halil. "Vahiy Öncesi Kur'an Kıssalarının Bilinebilirliği". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (2011), 195-218.
- Özsoy, Ömer - Güler, İlham. *Konularına Göre Kur'an*. Ankara: Fecr Yay, 12. Basım, 2006.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*. İstanbul: Kuramer Yay, 2. Basım, 2017.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Ankara Okulu Yay, 1. Basım, 2019.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-Gayb*. 32 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1981.
- Reşid Rıza, Muhammed. *Tefsîru'l-Menâr*. Kahire, 2. Basım, 1947.
- Rûmî, Fehd b. Abdîrrahmân b. Süleymân. *Dirâsât fi ulumi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Riyad: Merkez Tefsîr li'd-Dirâseti'l-Kurâniyye, 14. Basım, 2005.
- Salehî, Akbar. "İslâmî Eğitim ve Öğretimde Kur'an Kıssa ve Hikayelerinin Rolü". çev. Mustafa Kara. *Bartın Üni. İslami İlimler Fak* 4/8 (2017), 182-192.
- Sayı, Ali. "Kur'an'da Kıssa Kavramı Üzerine". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 145-196.

- Şenat, Fatma Asiye vd. *Tefsir (Surelerin Nüzul Sırasına Göre Analizi)*. ed. Ali Rıza Gül - Yunus Emre Gördük. İstanbul: Lisans Yay, 1. Basım, 2019.
- Şengül, İdris. *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*. Ankara: Otto Yay, 1. Basım, 1994.
- Şimşek, Sait. *Kur'an Kıssalarına Giriş*. İstanbul: Yöneliş Yay, 1993.
- Taberî, İbn Cerir. *Câmiu'l-Beyân*. ed. b. Abdulmuhsin Abdullah. 26 Cilt. Dâru Hicr, 1. Basım, 2001.
- Yavuz, Ömer Faruk. "Kur'an'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak 'Kıssa'nın Rolü'". *Milel Ve Nihal, İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2009), 113-136.